

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Дутов М.М. Напрями удосконалення правового регулювання транзитного потенціалу України / М.М. Дутов, В.В. Сидоренко // Економіка та право. – 2016. – № 1. – С. 25–32.
2. Бондар Н.М. Світовий досвід державно-приватного партнерства у транспортній галузі / Н.М. Бондар // Ефективна економіка. – 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=241>.
3. Тофанюк О.В., Чалий І.Г. Застосування механізмів державно-приватного партнерства у бюджетному регулюванні регіонального розвитку / О.В. Тофанюк, І.Г. Чалий. // Економіка та управління підприємствами машинобудівельної галузі: проблеми теорії та практики. – 2011. – № 4. – С. 41–53.
4. ВБН Г.1-218-050-2001 «Міжремонтні строки експлуатації дорожніх одягів та покриттів на автомобільних дорогах загального користування» // Відомчі будівельні норми України. – 2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://glavrada.org/files/vbn-g-1-218-050-2001.pdf>.
5. Звіт державного агентства автомобільних доріг України про виконання Державного бюджету України за 2015 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukravtodor.gov.ua/diyalnist-golovного-rozporядnika-byudzhetnikh-kosh-tiv-zviti-pro-vikoristannya-kosh-tiv/%D1%81_zvit-derzhavnogo-agentstva-avtomobilnikh-dorig-ukraini-pro-vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu-ukraini-za-2015-rik.html.
6. Уряд затвердив розподіл коштів Державного бюджету на фінансування дорожньої галузі у 2016 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mtu.gov.ua/news/26218.html>.

УДК 332.135:338.436

Ужва А.М.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку та оподаткування
Миколаївського національного
університету імені В.О. Сухомлинського*

КЛАСТЕРИЗАЦІЯ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ РЕГІОНАЛЬНОГО АГРАРНОГО БІЗНЕСУ

У статті обґрунтовано необхідність упровадження процесу кластеризації в аграрному бізнесі України. Представлено кластерну модель розвитку регіонального аграрного бізнесу. Розглянуто проблеми формування регіональних кластерних структур агробізнесу та запропоновано шляхи їх вирішення.

Ключові слова: кластеризація, аграрний бізнес, кластерна модель, розвиток, регулювання.

Ужва А.Н. КЛАСТЕРИЗАЦИЯ КАК ЭФФЕКТИВНЫЙ ИНСТРУМЕНТ УПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЕМ РЕГИОНАЛЬНОГО АГРАРНОГО БИЗНЕСА

В статье обоснована необходимость внедрения процесса кластеризации в аграрном бизнесе Украины. Представлена кластерная модель развития регионального аграрного бизнеса. Рассмотрены проблемы формирования региональных кластерных структур агробизнеса и предложены пути их решения.

Ключевые слова: кластеризация, аграрный бизнес, кластерная модель, развитие, регулирование.

Uzhva A.M. CLUSTERIZATION AS EFFECTIVE INSTRUMENT OF MANAGEMENT DEVELOPMENT OF REGIONAL AGRARIAN BUSINESS

The article grounded a necessity of introduction of process of clusterization is for agrarian business of Ukraine. The cluster model of development of regional agrarian business is presented. The problems of forming of regional cluster structures of agribusiness are considered and the ways of their decision are offered.

Keywords: clusterization, agrarian business, cluster model, development, adjusting.

Постановка проблеми. Сучасні трансформаційні перетворення в аграрній сфері вимагають пошуку нових рішень, які засновані на знаннях та досягненнях економіки та світовому досвіді. Український аграрний сектор із потенціалом виробництва, що значно перевищує потреби внутрішнього ринку, є ланкою, що, з одного боку, може стати локомотивом розвитку національної економіки та її ефективною інтеграції у світовий економічний простір, а з іншого – зростання доходів сільського населення, задіяного в аграрній економіці, що становить третину всього населення країни, може дати мультиплікативний ефект у розвитку інших галузей національної економіки [1, с. 55]. Розвиток аграрної сфери залежить від ефективно організованого функціонування аграрного бізнесу на регіональному рівні.

Значна диференціація в рівні розвитку аграрного бізнесу обумовлює необхідність пошуку шляхів інтеграції підприємств усіх територій в єдину систему.

Практика останніх років свідчить, що в умовах європейської інтеграції та активізації інвестиційно-інноваційної діяльності господарюючих систем державі не вистачає системного механізму розвитку аграрного бізнесу. Отже, підприємства аграрного бізнесу потребують кардинальних змін і термінового впровадження заходів щодо підвищення виробництва конкурентоспроможної продукції та послуг. Одним із перспективних інструментів управління регіональним аграрним бізнесом є створення кластерів, формування яких сприятиме розширенню доступу суб'єктів господарювання до інформації, підвищенню ступеня їх інтеграції у внутрішню та світову економіку. Слід відмітити, що концепція кластерного розвитку набула широкого практичного втілення у низці країн Європейського Союзу. Так, економіка Фінляндії повністю кластеризована, у ній виділено дев'ять кластерів; економіка Нідерландів розбита на 20 мегакластерів, на основі функціонування

яких визначено пріоритети інноваційної політики держави. У Данії функціонує 29 кластерів, в яких беруть участь 40% усіх підприємств країни і забезпечують 60% експорту. В Австрії діють транскордонні кластери з Німеччиною, Італією, Швейцарією. У Німеччині створено промислові кластери [2, с. 35].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання організації та управління кластерами, визначення ефективності їх функціонування розглядалися такими вченими, як: Саблук П., Кропивко М. [3, с. 9], Соколенко С. [4, с. 264] та ін. Механізм створення кластерних об'єднань в умовах трансформаційної економіки висвітлювався в працях Волкової Н. [5, с. 128], Войнаренко М. [6, с. 29], Геєця В. [7, с. 10]. Проблеми кластеризації на рівні регіонів висвітлено в дослідженнях Портера М. [8, с. 93].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Відзначаючи цінність результатів дослідження названих авторів і сучасних наукових розробок із питань формування кластерного підходу в управлінні розвитком економіки, слід зауважити, що окремі аспекти зазначеної проблеми залишаються недостатньо вивченими. Це насамперед стосується дослідження формування кластерної моделі розвитку аграрного бізнесу на регіональному рівні. Крім того, не знайшли належного висвітлення питання визначення поняття «кластер» та «кластеризація».

Мега статті полягає в обґрунтуванні питання необхідності впровадження кластеризації в аграрній сфері та побудові кластерної моделі розвитку регіонального аграрного бізнесу, що є запорукою ефективного управління господарюючою системою та виробництвом конкурентоспроможної продукції в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній світовій економіці процес кластеризації є загально визнаним і використовується з 70-х років минулого століття. Першим розробником теорії

кластера є Портер М., який визначив, що в умовах глобалізації галузевий підхід до організації виробництва та управління зменшує свої позиції і на перший план виходять системи кластерної організації взаємопов'язаних структур. Він визначив «кластер» як форму консолідації зусиль зацікавлених сторін, спрямовану на досягнення конкурентних переваг в умовах становлення постіндустріальної економіки [8, с. 243]. Войнаренко М.П. стверджує, що кластер – це територіально-галузеве добровільне об'єднання підприємств, що тісно співпрацюють із науковими установами та органами місцевої влади з метою підвищення конкурентоспроможності власної продукції й економічного зростання регіону [6, с. 27]. Теоретичний аналіз показав, що у вітчизняному законодавстві відсутнє поняття «кластер», його види, особливості формування та функціонування. У чинних нормативно-правових документах щодо засад державної аграрної політики не передбачено регламентування діяльності аграрних кластерів.

Перші спроби створити кластер в Україні були здійснені в середині 90-х років у Хмельницькій області. за допомогою асоціації «Поділля Перший», яка об'єднала вчених, підприємців, фінансистів, представників адміністрації, створено декілька виробничих кластерів, а саме швейний, будівельний, харчовий, туристичний, продовольчий і кластер «зеленого» сільського туризму. Ці кластери функціонують і сьогодні. В Україні функціонує близько 50 кластерів різних галузевих напрямів (табл. 1).

Кластеризація є інструментом забезпечення підвищення конкурентоспроможності економіки регіонів та держави в цілому. Слід відмітити, що в Україні формування агропромислових кластерів є незначним, що пояснюється відсутністю законодавчої бази та концепції кластерної політики на місцевому, регіональному та національному рівнях. Перспективними кластерними об'єднаннями на сьогодні

Таблиця 1

Створення та функціонування територіально-галузевих кластерів в Україні

№ з/п	Регіон, область	Галузевий напрямок створеного кластеру
1	Вінницька	Вінницький переробно-харчовий кластер
2	Волинська	Лісовий та туристично-рекреаційний кластери
3	Дніпропетровська	Національний інноваційний кластер «Нові машини»
4	Житомирська	Лісовий та туристично-рекреаційний кластери
5	Закарпатська	Транспортно-логістичний кластер
6	Запорізька	Інноваційний технологічний кластер «АгроБУМ», медовий кластер «Бджола не знає кордонів», харчовий кластер «Купуй Запорізьке. Обирай своє»
7	Івано-Франківська	Кластер виробництва сувенірів «Сузір'я»
8	Київська	Національний інноваційний кластер «Енергетика сталого розвитку», національний інноваційний кластер «Технології інноваційного суспільства», національний інноваційний кластер «Інноваційна культура суспільства», національний інноваційний кластер «Нові продукти харчування».
9	Львівська	Львівський кластер ІТ та бізнес-послуг
10	Одеська	Кластер «Транзитний потенціал України»
11	Полтавська	Регіональний кластер екологічно чистої продукції
12	Рівненська	Кластер деревообробки, регіональний агропромисловий інноваційний кластер «Агроінновації», кластер «Натуральне молоко»
13	Сумська	Регіональний кластер екологічно чистої продукції, Сумський будівельний кластер
14	Тернопільська	Інноваційно-інвестиційний кластер
15	Харківська	Харківський технопарк «Технополіс» – кластер альтернативної енергетики та науково-освітній кластер
16	Херсонська	Транспортно-логістичний кластер «Південні ворота України»
17	Хмельницька	Кластер сільського туризму «Оберіг», Хмельницький будівельний кластер, Хмельницький швейний кластер, Кам'янець-Подільський туристичний кластер

Джерело: побудовано автором на основі [2]

для Причорноморського економічного регіону є агропромислові, логістичні, рибні, суднобудівні, туристичні та інші кластери, а для Східного – машинобудівні, металургійні, хімічні кластери. Особливістю формування кластерної моделі розвитку аграрного бізнесу є об'єднання сільськогосподарського виробництва та всіх ланок аграрної сфери для досягнення головного завдання – задоволення потреб населення якісним, безпечним, доступним продовольством, переробної промисловості – сировиною, збільшення прибутків учасників кластерів та інтеграція в європейський економічний простір (рис. 1).

Розроблена кластерна модель передбачає організацію виробництва сільськогосподарської продукції та її переробку на різних територіях із залученням підприємств, що виконують неоднакові функції, але об'єднаних одним технологічним процесом, результатом якого є кінцевий продукт, створений зусиллями всіх учасників процесу – від науки і підготовки кадрів до технологів, пакувальників, транспортників, страхувальників, адже під час створення кластерів ми враховуємо географічний принцип та природні особливості кожного окремого регіону, специфічні суб'єкти аграрного ринку та систему неформальних та формальних зв'язків. Метою створення кластеру, зокрема, є об'єднання задля усунення чи мінімізації впливу спільних обмежувальних факторів, а в різних регіонах ці фактори суттєво відрізняються. Наприклад, метою створення агрокластера може бути підвищення закупівельних цін на молоко – це актуально для регіонів із розвиненим молочним фермерством; відповідно, модель не працюватиме у місцевостях, де переважно займаються, скажімо, овочівництвом. Аналогічно і з розвитком садівництва, виробництвом органічної продукції та безліччю інших сфер.

Із метою більш повного розуміння слабких та сильних сторін регіону для формування кластерних структур необхідно провести аналіз такими напрямками:

- з'ясувати кількість працівників і установ, що беруть участь у даному секторі прогнозованого кластера;
- виявити питому вагу локальних секторів в кластері та їх питому вагу в регіоні, країні;
- визначити співвідношення витрат і доходів по всьому ланцюгу технологічного процесу, тобто від постачання сировини до реалізації продукції;
- визначити темпи зростання кластера.

Дослідники-економісти пов'язують кластеризацію з формуванням конкурентоспроможності не тільки галузі, а й аграрної сфери в цілому. Крім того, кластер є засобом подолання інертності, негнучкості в діяльності підприємств, стимулює виникнення та розвиток нових господарюючих структур.

Регіональне регулювання ефективного управління суб'єктів агробізнесу передбачає оцінку інвестиційної привабливості регіонального агропромислового виробництва; розробку цільових регіональних програм розвитку агробізнесу з урахуванням природно-ресурсного потенціалу та інтересів території; місцеве фінансово-бюджетне, податкове і цінове регулювання; соціальний захист малозабезпечених верств населення. Регулювання агробізнесу з боку суб'єктів ринкової інфраструктури має забезпечувати ринкові умови розвитку аграрного підприємництва, зокрема формування ринків засобів виробництва та широкого вибору фінансових інструментів для придбання, фінансово-кредитну підтримку та інформаційно-консультаційне забезпечення суб'єктів агробізнесу, страхування ризиків підприємницької діяльності. Саморозвиток і саморегулювання підприємницьких структур агробізнесу спрямовані на забезпечення їх прибуткової діяльності та самофінансування через реалізацію таких заходів: проведення маркетингових досліджень продовольчих ринків, оновлення асортименту продукції, складання бізнес-планів; налагодження вертикально-інтегрованих зв'язків між суб'єктами продовольчого ринку, оцінка ризиків підприємницької діяльності [9, с. 224].

Ми повністю погоджуємося із твердженням Русана В.М., Собкевича О.В., Юрченко А.Д., що розвиток аграрних кластерів в Україні ускладнюють такі чинники:

- недосконалість законодавчої бази функціонування кластерів і, як наслідок, відсутність підтримки кластерних ініціатив аграрних підприємств із боку держави;
- брак довіри між органами державної влади і бізнесом, а також між окремими компаніями, небажання компаній ділитися внутрішньою інформацією через можливість зловживань та виникнення залежності від потужних партнерів;
- слабкість діючих аграрних кластерів через низький рівень конкуренції на внутрішньому ринку,

Рис. 1. Кластерна модель в управлінні розвитком агробізнесу на регіональному рівні

Джерело: розроблено автором

відсутність «агресивних» постачальників та вимогливих споживачів;

- ризик утратити право на одержання аграрним підприємством пільг та дотацій за будь-яких організаційних чи виробничих змін;

- відірваність науки та освіти від аграрного виробництва;

- брак іноземних інвестицій та венчурного капіталу, які є важливим джерелом розвитку кластерів у розвинутих країнах;

- відсутність єдиної систематизованої інформаційної бази про існуючі та потенційні кластери, що перешкоджає створенню у суспільстві розуміння переваг кластерних об'єднань, а також цілісної картини функціонування та результатів діяльності вже існуючих в Україні аграрних кластерів [2, с. 35].

Перевагою створення кластерних структур аграрного бізнесу є розвиток соціальної сфери сільської місцевості; збільшення кількості платників податків і бази оподаткування (центри управління малим і середнім бізнесом, як правило, знаходяться на тій самій території, що і сам бізнес, на відміну від вертикальних корпорацій); формування ефективного інструмента для взаємодії з бізнесом; зниження залежності від окремих бізнес-груп; упровадження диверсифікації економічного розвитку території; покращання кадрової інфраструктури; скорочення витрат; поява можливості для успішнішого виходу на міжнародні ринки. Отже, для розширення практики кластеризації, тобто створення регіональних соціально-виробничих комплексів, важливий той факт, що вони представляють собою реальне втілення об'єктивної тенденції інтеграції, а не продукт надуманого експерименту.

Структури, що формують кластерну політику, прагнуть комбінувати системи, що діють, із новими стратегіями, але найбільш загальні підходи визначаються в проведенні маркетингу регіону, залученні різних видів бізнесу, високоосвічених фахівців і професіональних працівників. Окрім того, необхідно враховувати, що успішна реалізація проектів із спеціального стимулювання галузевих кластерів може бути лише за наявності регіональної стратегії. Розвивати кластер у відриві від розвитку регіону в цілому неефективно. Недаремно один з основоположників кластерного підходу Портер М. як один із найбільш важливих чинників для успішного розвитку кластера називає наявність стратегії. Під час розробки регіональної стратегії необхідно врахувати, які ключові точки зростання існують у регіоні і що можуть зробити різні групи інтересів для розвитку цих ключових точок зростання. У сучасних умовах ідеться не стільки про те, що необхідність розвитку певного кластера має бути прописана в регіональній стратегії, скільки про те, що повинен існувати консенсус

між діловими й адміністративними елітами регіону про необхідність розвитку кластера.

Висновки. Українському регіональному аграрному бізнесу слід використовувати зарубіжний досвід формування кластерних структур. Державна політика підтримки розвитку аграрних кластерів має сприяти модернізації галузі, підвищенню ефективності аграрного бізнесу та соціальної сфери регіонів. Ми визначаємо кластер як територіально-галузеве партнерство, яке об'єднує складові частини аграрного бізнесу з науковими центрами, органами державного управління і громадськими організаціями, інформаційно-консультаційною службою з метою забезпечення та підвищення конкурентоспроможності аграрного сектора економіки на регіональному рівні.

Кластерний підхід – один із самих удосконалених технологій управління галуззю. У структурованому виді кластер – це мережа постачальників, виробників, споживачів, елементів промислової інфраструктури, науково-дослідницьких інститутів, взаємопов'язаних у процесі створення додаткової вартості. Однак кластер – це ще й інструмент управління розвитком регіонального аграрного бізнесу, тому в подальшому необхідно досліджувати питання практичної реалізації сформованого кластерного підходу, що дасть можливість підвищити конкурентоспроможність територій і галузевих комплексів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Чорна Н. Вплив глобалізаційних процесів на розвиток аграрного бізнесу України / Н. Чорна, Р. Чорний // Економіка. – 2014. – № 6(132). – С. 54–59.
2. Організаційно-економічні інструменти державної аграрної політики в Україні : аналіт. доп. / В.М. Русан, О.В. Собкевич, А.Д. Юрченко. – К. : НІСД, 2012. – 88 с.
3. Саблук П.Т. Кластеризація як механізм підвищення конкурентоспроможності та соціальної спрямованості аграрної економіки / П.Т. Саблук, М.Ф. Кропивко // Економіка АПК. – 2010. – № 1(183). – С. 3–12.
4. Соколенко С.І. Кластери в глобальній економіці / С.І. Соколенко. – К. : Логос, 2004. – 848 с.
5. Волкова Н.Н. Промышленные кластеры / Н.Н. Волкова, Т.В. Сахно. – Полтава : АСМИ, 2005. – 282 с.
6. Войнарченко М. Кластери як полюси зростання конкурентоспроможності регіонів / М. Войнарченко // Економіст. – 2008. – № 10. – С. 27–30.
7. Геєць В. Кластери і мережеві структури в економіці / В. Геєць // Економіст. – 2008. – № 10. – С. 10–11.
8. Портер М. Международная конкуренция / М. Портер ; пер. с англ. под ред. и с предисл. В.Д. Щетинина. – М. : Международ. отношения, 1993. – 896 с.
9. Гринь Є.Л. Політика розвитку агробізнесу в Україні в напрямі захисту внутрішнього продовольчого ринку / Є.Л. Гринь // Актуальні проблеми державного управління. – 2009. – № 1. – С. 21–227 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2009_1_30.